

ФУНКЦИЈЕ И ЗНАЧЕЊА ЛИЧНИХ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

Времена : презент, перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат, футур 1.

За одређивање значења глаголских облика најбитнији је тренутак говора. То је тачка која раздваја прошлост од будућности. Ако се радња коју глаголско време означава оријентише према том тренутку, у питању је апсолутно значење тог глаголског времена.

Пример: презент је апсолутан кад означава истовременост с тренутком говора: *Управо гледам и размишљам.*

Када тачка према којој се оријентише глаголска радња није тренутак говора, него неки други тренутак, онда је у питању релативно значење тог времена. Пример:

Релативни презент може да буде напоредан са неким тренутком у будућности:

Сутра путујемо на море.

Презент

Апсолутни презент означава радњу напоредну с тренутком говора:

Шта радиш?

Седим и читам књигу.

Презент који исказује сталне ситуације, односно својства и особине, назива се квалификативни и апсолутан је јер се сматра да је то својство које траје и које је стално и актуелно у тренутку говора:

Сава се улива у Дунав.

Брада му покрива груди.

Презент за будућност – релативни:

Одлазим кући и не враћам се више овамо.

Враћа се за дан, два. (вратиће се за дан, два)

Приповедачки или наративни презент – релативни, приповедање догађаја из прошлости:

Тај обичај узима маха у доба ренесансе.

Једанпут иде стари амица као неки стари манадарин.

Модална употреба – постоји могућност да времена преузму и начинска значења, па тако код презента имамо:

Нека Марко одмах дође! – заповест

Да се пазиш. – упозорење

Да погледамо шта овде пише – предлагање

Узео је такси да стигне на време – намера

Перфекат

Основно значење перфекта је значење прошле радње чије последице важе у тренутку говора.

Мара се удала за неког правника из Баваништа.

Отворили смо прозор.

Релативни перфекат: Сад је дознала да су се њени преселили – радња је прошла у односу на неки други тренутак, који није тренутак говора.

Данас се одржавају избори и јавност ће већ сутра сазнати ко је победио.

Модални перфекат:

Да си сместа изашао! – наредба

Да смо могли, помогли бисмо му. – услов

Плусквамперфекат

Основно значење је прошла радња чији је резултат важио у прошлости:

Попеску беше угасио свеће на клавиру и свираше напамет.

Резултат радње означене плусквамперфектом више не важи у садашњости јер га је поништила нека друга радња:

Пошли смо били, али нас је нека патрола скренула с пута.

Плусквамперфекат може означавати антериорност једне прошле радње у односу на другу:

Кад сам ја дошла, они су били отишли.

Плусквамперфекат увек значи претхођење некој другој радњи.

Он је апсолутан, јер се говорник увек оријентише према тренутку говора кад говори у плусквамперфекту.

Аорист

Основно значење је доживљена прошла радња:

Испаде ми из руке.

Чу ли ти то?

Приповедачки аорист је апсолутан јер означава радњу која је прошла у односу на садашњост: *С пролећа се Морава изли, полави околне њиве...*

Гномски аорист – аорист у пословицама. Он је квалификативан јер означава радњу која се понавља: *Ко се дима не надими, тај се ватре не огрија.*

Модални аорист: *Бежите, изгибосмо!*

Па, мајко, ми одосмо.

Модални је јер означава говорникову убеђеност да ће се радња догодити.

Имперфекат

Имперфекат означава радње које су трајале у прошлости и које је говорник доживео: *Неко те зваше испод прозора.*

Пред нама се простираше равница.

Имперфекат је увек релативан јер означава ситуације које су трајале у прошлости.

Футур 1.

Апсолутни футур: радња која ће се десити у будућности после тренутка говора. Пример:

Следеће године радићемо по новом програму.

Док је ребара, биће и самара.

Релативни футур:

Означава радњу која ће се десити не после тренутка говора, него после неког другог тренутка у прошлости или будућности:

Мачвани се дигну и ударе на Љешницу, но пре него што ће ударити, поизопијају се.

Ја ћу градит бијела манастира, гдје ће живјет многи калуђери. – прво ће саградити манастир, па ће калуђери после живети у њему.

Модални футур:

Сад ћеш се лепо извинити за то што си рекао. – заповест

Јамачно ће бити и више оваквих примера – претпоставка

Ако ћеш мене слушати, то да не чиниш. – услов

Начини

Футур 2.

У основној функцији означава радњу која је нереализована и за коју говорник претпоставља да ће се реализовати после времена говорења, у будућности, пре неке друге будуће радње или истовремено с њом.

Из овога произилази да је футур 2. начин а не време и да у својој основној функцији означава:

Да су радња, стање или збивање њиме означени услов за вршење неке друге радње:

У њој ће бити и за нас двоје живота, ако ти будеш хтела.

Да су радња, стање или збивање њиме означени само могући:

Да не буду куда отишли из куће?

Да су нереализована радња, стање или збивање, у претпоставци, напоредни са неком другом будућом радњом:

Ко не буде знао, неће положити испит.

Уколико се буде повећала продуктивност рада, утолико ће расти стандард.

Футур 2. може имати и чисто временско значење кад је у облику пасива у приповедању:

Тада Јаков буде позван у Београд.

И тако буду четири поста изабрана.

Потенцијал

То је глаголски начин, што значи да су му основна значења модална. Тада он означава иреалне радње.

Могућност:

Друкчије ми не би веровали.

Не бих им мога о наудити, иако их мрзим.

Жеља:

Ја бих једну кафу.

Прошетала бих обалом.

Спремност:

Скинуо сам кошуљу, скинуо бих и кожу.

Претпоставка:

По том осмеху, рекао бих да није равнодушан.

Увереност:

Боље би му било да то није радио.

Способност:

Коњу би реп ишчупао.

Намера:

Сели су близу ватре не би ли се мало угрејали.

Услов:

Ако би ми све лепо објаснио, можда бих и разумела.

Потенцијал може имати и временско значење кад означава радњу која се понављала у прошлости: *Сваке среде би је посећивали.*

Императив

Глаголски начин, па су му основна значења модална:

Заповест, односно забрана:

Излази одавде!

Не вичи!

Савет и упутство:

Прошетај мало, осећаћеш се боље.

У смесу додајте мало уља.

Молба:

Дајте ми, молим Вас, килограм јабука.

Дозвола:

Могу ли да уђем? – Уђите.

Императив може имати и временска значења:

У приповедању – наративни императив:

Баба за деду, дада за репу, повуци, потегни – ишчупати не могу.

Аутобус крену, и ја за њим трчи, трчи, једва возач стаде.